

УДК 371.134:371.3

*Майя Пащенко,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри загально педагогіки,
педагогіки вищої школи та управління
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини*

*Ігор Красноштан,
кандидат біологічних наук,
доцент кафедри біології
та методики навчання
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини*

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Обґрунтовується характеристика готовності педагога до інноваційної діяльності; динаміка інноваційного освітнього процесу; розвиток інноваційної поведінки педагога.

***Ключові слова:** інноваційна діяльність; готовність до інноваційної діяльності; інноваційна позиція педагога; ситуативна, творча й авторська готовність до інноваційної діяльності; позиційна дискусія.*

Обосновывается характеристика готовности педагога к инновационной деятельности; динамика инновационного образовательного процесса; развитие инновационного поведения педагога.

***Ключевые слова:** инновационная деятельность; готовность к инновационной деятельности; инновационная позиция педагога; ситуативная, творческая и авторская готовность к инновационной деятельности; позиционная дискуссия.*

The characteristic of readiness of a teacher to innovational methods is shown in the article as well as the dynamics of innovational educational process the development of innovational behavior of the teacher.

***Key words:** innovational teaching, the readiness to innovational teaching, innovational point of view of the teacher; situational creative and authentic readiness to innovational teaching, role discourse.*

Радикальні соціально-економічні зміни призвели до створення нової парадигми освіти, одним з головних постулатів якої є потреба в розвитку інноваційного потенціалу суспільства. Життя вимагає людей нового типу, здатних системно й конструктивно мислити, швидко знаходити потрібну інформацію, приймати правильні рішення, створювати принципово нові

ідеї в різних галузях знання. Для вирішення цього завдання потрібні нові підходи, нове педагогічне мислення, нове ставлення педагога до своєї діяльності. Для того, щоб виховати «інноваційну людину», сама освіта повинна бути просякнута нововведеннями.

Інновації в освіті, як і будь-які інші нововведення, породжують проблеми: поєднання інноваційних програм з існуючими державними програмами виховання і навчання, співіснування різних педагогічних концепцій, потреба в нових методичних розробках.

Багато проблем, що постають перед майбутнім педагогом в умовах інноваційного підходу, пов'язано з недостатнім рівнем готовності до інноваційної діяльності. Інноваційна педагогічна діяльність – це особливий вид творчої діяльності, який спрямований на оновлення системи освіти. Така діяльність є наслідком підготовки студентів до впровадження інноваційної діяльності на практиці.

Під інноваційною діяльністю ми розуміємо створення нових оригінальних прийомів, цілісних педагогічних концепцій, які змінюють звичний погляд на навчання і виховання студентів.

Студент в інноваційному педагогічному режимі – дослідник власної особистості та діяльності учнів. Особистісно-орієнтований характер інноваційної педагогічної діяльності визначає міру включення в неї. Вивчення інноваційної практики педагогічних освітніх закладів дозволяє стверджувати, що результативність інноваційної діяльності майбутнього педагога залежить не лише від його професійної майстерності, а й від позитивної «Я»-концепції, особистісної готовності розпочати перетворення навчально-виховного процесу.

Готовність розглядається як внутрішня сила, формує інноваційну позицію педагога, яка включає мотиваційний, емоційно-вольовий, пізнавальні компоненти.

Позитивна мотивація до інноваційної діяльності студентів проявляється через задоволення особистісних і професійних потреб, застосування педагогічної майстерності, подолання професійних труднощів. Все це визначається єдиним важливим мотивом особистісного і професійного самоствердження майбутнього педагога у новій для нього діяльності.

В умовах інноваційної діяльності, студент осмислює психологічні бар'єри, що неминуче виникають тоді, коли потрібно вийти за межі звичних способів вирішення професійного завдання, свого уявлення про способи виконання професійної діяльності. Групові дискусії, рефлексивна інверсія, проблемні діалоги зменшують опір новому, формують орієнтацію студентів на досягнення успіху.

Педагоги схильні до змін, але вони по-різному дивляться на нове, тобто займають різні позиції стосовно педагогічних інновацій. Саме це ставлення до нововведень відображає сформованість емоційно-вольового компонента готовності майбутнього педагога до інноваційної діяльності.

За даними сучасних соціологічних досліджень, кожний п'ятий учитель зорієнтований на звичні способи діяльності і з недовірою ставиться до інновацій. Можна зробити припущення, що до ідеї про необхідність інноваційної діяльності педагог повинен прийти через незадоволеність власною професійною діяльністю у межах традиційного педагогічного процесу. Тільки випробувавши себе в різних моделях навчання й виховання, майбутній педагог може обрати ті педагогічні методи, прийоми, спосіб роботи, які адекватні його особистісній і професійній спрямованості [3].

Пізнавальний компонент особистісної готовності педагога до інноваційної діяльності характеризується сформованістю необхідних знань, умінь, навичок. Оскільки інноваційна діяльність пов'язана з педагогічними дослідженнями, то критеріями сформованості даного компонента готовності виступають:

- методологічні знання (вміння сприймати дійсність позицій системного підходу;
- загальнотеоретичні й методичні знання (знання принципів і методів педагогічного дослідження, володіння конкретними дослідницькими вміннями);
- педагогічний досвід.

Перш ніж займатися інноваційною діяльністю, майбутній педагог повинен професійно самовизначитись, тобто усвідомити норми моделі своєї професії і співвіднести себе з нею.

Серед важливих особистісних та професійних умінь, якостей значне місце посідає установка студента на розуміння нового та створення нетрадиційного підходу до навчально-виховного процесу, вміння творчо вирішувати питання, які виникають у педагогічній взаємодії з вихованцями, колегами, батьками дітей. Зрозуміло, що підготовка майбутнього педагога нового типу, здатного до здійснення самостійної постановки завдань інноваційного навчання повинна починатись якомога раніше. В ідеалі необхідним буде перевіряти креативні здібності абітурієнтів при вступі до педагогічних навчальних закладів і здійснювати профвідбір. Однак враховуючи, по-перше, що професія педагога – масова. По-друге, що в умовах сучасної системи навчальних закладів освіти різного підпорядкування і рівня підготовки фахівців здійснити загальні вимоги до відбору майбутніх студентів досить складно.

Сучасні дослідники (зокрема, Т. І. Поніманська накреслюють види готовності до інноваційної педагогічної діяльності – ситуативну, творчу й авторську, які слід формувати у студентів під час вузівського навчання. Види готовності повинні прогностично попередити інноваційну інертність у майбутній педагогічній практиці, і підготувати майбутніх педагогів до вирішення різного роду творчих завдань [3].

Ситуативна готовність передбачає уміння оперативно і доцільно вирішувати нестандартні завдання, які виникають не педагога, а його

учнів. У ситуаціях педагог виступає як суб'єкт інновації. Оскільки передбачити всі конкретні ситуації у повному обсязі неможливо під час вузівської підготовки необхідно формувати у студентів спрямованість на розвиток дитячої ініціативи, бажання заохочувати дитячу активність, а також навчити самоспостереженню і саморефлексії. Дані властивості допоможуть майбутньому педагогу знаходити самостійні рішення на основі точного аналізу ситуації, запобігатимуть шаблонному її вирішенню, сприятимуть швидкості реакції.

Творча інноваційна готовність є основою педагогічного процесу, який базується на передових ідеях та новітніх технологіях. Можна стверджувати, що педагогічні вміння та навички, які формуються під час навчання у вузі, обов'язково повинні передбачати, творчий рівень їх засвоєння. Разом з тим, необхідною умовою формування творчої готовності до інновацій є професійно-гуманістичний розвиток майбутнього педагога, який передбачає позитивні зміни суб'єктивних образів.

Готовність до авторських інновацій, є виключно індивідуальною, вимагає педагогічного мислення, спрямованого на знаходження, продукування і розробку нових педагогічних технологій. Даний вид готовності інноваційної діяльності базується на особливостях індивідуальності студента, його здатності до створення нового. Необхідною умовою її формування є залучення студента до науково-дослідної роботи. Не менш важливою є робота над розвитком гуманістичної спрямованості педагогів, формування готовності до доброзичливості у міжособистісних стосунках, зменшення акцентуованості у відображенні власного типу стосунків, зміною «Я-концепції» з метою збільшення оптимальності, зниження прагнення до домінування.

На засвоєння інновацій педагогів впливають чинники, серед яких можна виокремити такі: матеріали технічні (рівень заробітної платні, навантаження педагогів, побутові умови, сімейні обставини); соціально-психологічні (сумісність інновації з існуючим досвідом і цінностями; нового у порівнянні з традиційним щодо більш високих результатів виховання й навчання, полегшення роботи ефективного результату; простота апробації тощо) [2].

Під час вузівського навчання створюються найбільш ефективні умови для розвитку інноваційної поведінки майбутнього педагога, виховання сприйнятливості до нового. Даний період можна вважати сенситивним до педагогічних інновацій, оскільки саме в цей час майбутній педагог найбільш чутливий до проблем освіти, до складних педагогічних ситуацій.

Однак аналіз психолого-педагогічної літератури, свідчить, що для частини студентів і педагогів-практиків характерний рівень сформованості інноваційної поведінки, а також готовності до інноваційної діяльності.

На жаль, вузівська підготовка майбутніх педагогів не завжди відповідає сучасним вимогам. Причини такої неадекватності, на наш погляд, полягають у наступному:

- інновації слабо представлені в освітніх системах управління вищим навчальним закладом, у відносинах викладач – студент;
- процеси оновлення недостатньо враховують потреби студентів;
- у сфері професійно-педагогічної підготовки виявляється дисонанс між цінностями викладачів і студентів;
- недостатній рівень поінформованості і низька процесуальна готовність до інновацій, посилення екстернальності (орієнтації на зовнішні причини), викладача перешкоджає формуванню ставлення до інноваційної діяльності як педагогічної цінності;
- процес професійної підготовки майбутніх педагогів не орієнтований на забезпечення готовності до нововведень, що гальмує розвиток інноваційної поведінки.

Готовність до інноваційної діяльності майбутнього педагога обумовлюється двома необхідними чинниками: організацією оптимального інноваційного середовища та освоєнням технології організації педагогічної діяльності, пізнавальним інструментом відображення практики навчання й виховання [3].

Структурна модель інноваційної діяльності може бути представлена педагогічними характеристиками-цінностями за трьома параметрами:

1) емоційно-ціннісним (сприйнятливості до нового, потреба удосконалити свою діяльність; переконаність у необхідності педагогічних інновацій; постійне прагнення до самопізнання);

2) когнітивним (поінформованість про особливості інноваційної педагогічної діяльності; володіння методами педагогічної дослідницької діяльності; здатність комбінувати й створювати нові форми ті методи роботи);

3) процесуальним (організація спільної творчої діяльності в педагогічному колективі, здатність до оцінки ефективності досягнення результатів). Використання означеної структурної моделі у процесі підготовки майбутніх педагогів передбачає зміну технології навчання та змісту освіти.

Для розвитку пізнавальної та професійної діяльності творчого самовираження майбутніх педагогів під час занять використовують завдання, що спонукають до багатоваріантних рішень, пропонуються рекомендації щодо створення творчої обстановки у процесі навчання:

- усувати внутрішні перепони творчим проявам. Щоб студенти були готові до творчого пошуку, потрібно допомогти їм набути впевненості у своїх взаєминах з оточуючими – однокурсниками, викладачами; приділяти увагу роботі підсвідомості.

- утримуватися від оцінок. Це дозволяє тим, хто навчається, розширити потік ідей, більше часу й уваги приділити вільним роздумам

над проблемою; показувати студентам можливості використання метафор і аналогій для творчого пошуку, відшукування нових асоціацій та зв'язків.

- підтримувати жвавість уяви, яка є підґрунтям творчого мислення;
- «дисциплінувати» уяву, фантазію, контролювати їх.
- після створення обстановки внутрішньої свободи, періоду «дозрівання ідей», усі пропозиції обговорюються і критично переглядаються.

- розвивати сприйнятливність, підвищувати чутливість, широту й насиченість сприйняття всього оточуючого.

- допомагати тим, хто навчається, знаходити сенс визначати загальну спрямованість їх до творчої діяльності, бачити у цьому розвиток власних можливостей у вирішенні творчих завдань.

У світовій педагогіці виокремлюють поняття, пов'язані з використанням гри у навчальних цілях: моделювання, імітація, змагання. Однією з функцій ігрового моделювання є самостійне рішення того чи іншого професійного завдання, корекція його вирішення. В якості головних способів ігрового моделювання педагогічної діяльності в умовах вузівської підготовки майбутніх педагогів визначають мікровикладання, реалізацію педагогічних ситуацій, професійні ділові ігри, соціально-психологічний тренінг, психодрами, спектаклі тощо. Ігрове моделювання включає «мозковий штурм», дискусії. В умовах ігрового моделювання відбувається перехід навчальної діяльності у навчально-творчу, оскільки створюють і сприяють використанню потенційних можливостей студентів, їх творчих здібностей. Ігрове моделювання дозволяє відмовитися від педагогічних стереотипів, шаблонів, що особливо важливо у розвитку готовності до здійснення нововведень як складової інноваційної поведінки майбутніх педагогів.

До методів, що дозволяють реалізувати інноваційну поведінку педагога, перш за все, відноситься проблемно-рефлексивний полілог, метою якого є актуалізація і розвиток творчих можливостей педагога до самостійного осмислення проблем інноваційної діяльності, а також до прийняття інноваційних рішень. Даний метод складається з таких етапів:

- етап відшукування і визначення педагогічних проблем, де кожний учасник, не повторюваність попереднього, структурує проблеми;
- етап висунення ідей по вирішенню означених проблем;
- колективне обговорення.

Наступним методом розвитку інноваційної поведінки позиційна дискусія, яка дозволяє не лише сформулювати дані про різні педагогічні інновації, але й забезпечення їх критичного аналізу. Механізм такої дискусії передбачає поділ студентів на три групи.

Перша група зосереджує увагу на виробленні майбутньої інновації, на своєму баченні та обґрунтуванні її. У процесі даної діяльності припустима критика рішень, групі необхідно представити на загальне обговорення один із напрацьованих варіантів.

Після виступу першої групи до обговорення приєднується друга група, перед якою стоїть завдання в'яснити всі альтернативні варіанти стосовно запропонованого нововведення і, засновуючись на цьому, спростувати твердження першої групи. Відхиливши запропоновані пропозиції, друга група починає розробляти своє рішення, потім вона також викладає програму дій.

Завдання третьої групи полягає в аналізі та пошуку конструктивного у запропонованих проектах, оскільки вона здійснює синтез і віднаходить компромісні шляхи вирішення проблеми. Далі групи міняються ролями, і весь цикл повторюється знову.

Усе позитивне, створене в процесі групової діяльності на кожному етапі фіксується. В ситуації, коли пропонують відразу декілька конструктивних проектів, що заслуговують на увагу, відбувається «аукціон рішень». Суть його полягає у подальшому поглибленому аналізі запропонованих проектів на загальному пленумі, в результаті чого кожний проект рішення проходить аналітичну експертизу. Здійснюється це за допомогою механізму «продажу» розроблених проектів, а «грошима» виступають наслідки від їх впровадження.

Таким чином, формується цілісне уявлення тих процесів і явищ, які можуть виникнути в результаті впровадження інновації. Ті з проектів, які набрали найбільшу кількість негативних наслідків, вилучаються з переліку.

Отже, ефективність інноваційних процесів у сфері професійно-педагогічної підготовки обумовлюється інноваційним середовищем вищих педагогічних навчальних закладів, яке забезпечує інноваційну діяльність всіх суб'єктів педагогічного процесу і, насамперед, розвиток готовності до нововведень як компонента професійної підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пащенко М. І. Педагогіка : навчально-методичний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів / М. І. Пащенко, І. В. Красноштан ; Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Уманський ДПУ імені Павла Тичини. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2012. – 269 с.
2. Красноштан І. В. Інноваційні технології навчання : словник-довідник / І. В. Красноштан, М. І. Пащенко, В. В. Макаруч – Умань : ПП Жовтий, 2010. – 194 с.
3. Поніманська Т. І. Готовність до педагогічних інновацій контексті гуманістичної педагогіки / Поніманська Т. І. // Оновлення змісту і методів дошкільної освіти в Україні : наукові записки. – Рівне : РДГП, 1999. – Вип. 5. – С. 10–15.